

տառորութեամբ, կամ թէ զպէտիւն միմնանց (որ բնական անկարելի չէ պատահելու), թողում եմ նոցա որք ասանողք են ֆիզիքական զիտութեանց ։

Արդ, զկնի այս երեւելի զիտականնեւրի վիայարանութեանց՝ ի մասին Մեծ Զրահեղիւն ֆիզիքական տեսակէտին, և ըստ հաշուերանութեան, այս ահաւոր Աստղին զուգադիպութեանն Զրահեղիւն տարին, հանդերձ իւր կարելի չարաչար հետեանքնեւրովն, յաւակնութիւն կը լինի ինձ համար յաւելարանել քան զոր ճառեցի որպէս արդիւնք ուսումնասիրութեանցս, բաւականանալով ունենալ որպէս նշանաբան Շէքսպիրի մէկ նշանակալից ասութիւնն թէ, «Երկինքի և երկրի մէջ, շատ ասելի քանիս կան քան ինչ որ երազած էք ձեր վիշխաւորայութեան մէջ» ։

Լ.ՍԵՂՈՆ Ս. ՏԷՐ Մ. ԳՐԻԳՈՐԵԱՆ

ԿՐՈՆԱԿԱՆ ԿԵԱՆՔԸ ԱՆԳԼԱԿԱՆ ԵԿԵՆԵՑԻՈՅ ՄԷՋ

Բ. (Պ)

Գրեց՝ ՎԵՐ. Լ. ՅՈՒԼԻԱՆՆԵՍ ՍՊՈՒՏ

Բարեկարգութենէն ետքը՝ ամբողջ երեք հարիւր տարի՝ Անգլիոյ եկեղեցիին մէջ կրօնական կեանք զոյութիւն չունէր։ Ատեն ատեն բազմաթիւ փոքր ջանքեր կ'ըլլային վերանորոգելու զայն։ Նկատողութեան արժանի է մասնաւորապէս 1625-ին առանին հասարակութեան մը կատարած ջանքերը Լիթլ Գիտինկ-ի մէջ (Little Gidding), ուր Նիկոլայ Ֆէրրար և իր բնտանիքը աղօթքի և բարեգործութեան կեանք մը կ'ապրէին։ Շորթհաուզ (Shorthouse) իրապասեմբ ան. մասացուցած է զանոնք իր « ձոն ինկլիշմէնթ »-ի (John Inglessant) պատմութեան մէջ ։

Բայց այս և ասոր նման ճիգեր միշտ կատարածի կ'ենթարկուէին, պապականութեան ձեռքառած նշմարուելով անոնց մէջ, և կարճ գոյութիւն մը կ'ունենային յոգի վերջին գարունն կրօնական կեանքի վերկենցաղումը և անոր շարունակական և արագ զարգացումը այսօրուան Ա-

րեժեան եկեղեցւոյ մեծագոյն հրաշքներէն մէկըն է թերեւ 1830-ին Անգլիական եկեղեցւոյ մէջ սկսած Օքսֆորդեան Շարժումին յառաջ բերած հոգեւոր արթնութեան ուղղակի մէկ արդիւնքն եղաւ այն։ Այն ատեն էր որ եկեղեցին կենդանացաւ ունենալով սա՛ ինքնագիտակցութեանը թէ Մեծ Կաթողիկէ եկեղեցիին մասն է ինք։ Բնականաբար այս համոզումը պիտի առաջնորդէր քրիստոնէական կեանքի վերահաստատման՝ իր ամէն ձեւերովը։

Կրօնքի կեանքը Կաթողիկէական մասնաշաղկապիւնն է կարծես թէ. անկիւս բողոքականներու մէջ գոյութիւն չէ ունեցած երբեք։ Երազումով աղքատն պատկառելի է կրօնական աղքատները, և իր աղքատութեամբը այնքան ուժեղ՝ որ ինքզինքը կաթողիկէ զաւանդ եկեղեցիի մը մէջ անոր չգոյութիւնը շատ նշանակալից կրնայ համարուել։ Օքսֆորդեան Շարժման ատեն կարելի չէր պատասխան մը տալ Ֆրանսացի Լակորդեան արն քննադատութեան թէ «Անգլիական եկեղեցին Կաթողիկէ եկեղեցիի ճշմարիտ մէկ հիւղը չէր, վասնզի ան իր մէջ չունէր կրօնական կեանքը բարգաւաճելու համար պէտք եղած բաւարար ուժն ու կորովը»։ Անցեալ 80 տարիներու պատմութիւնը սակայն ամբողջապէս հերքեց զայն։ Այն ինչ Անգլիոյ եկեղեցին իր երկարատեւ քունէն արթնցաւ, իր մէջ Նիքոլայ ուժն ու կորովը անխուսափելիօրէն յառաջ բերին կրօնական կեանք։

1844-ին առաջին կանանց Միաբանութիւնը հիմնադրուեցաւ Լոնտոնի մէջ. քանի տարի ետք ահա հետեւեցաւ այր մարդոց առաջին կրօնական հաստատութիւնը — Ս. Յովհաննէս Աւետարանիչի Ընկերութիւնը։ Կանանց կրօնական կեանքը ի սկզբանէ անտի այնպիսի արագ աճում մ'ունեցաւ որ այժմու Անգլիոյ եկեղեցւոյն մէջ գանձուող կրօնաւորութիւններու թիւը կ'անցնի նախ քան Բարեկարգութիւն եկեղեցւոյ մէջ գանձուածներունը։ Իսկ այր մարդոց կրօնական կեանքի աճումը, զոր Նիկատի կ'առնենք այստեղ, զանդաւս և ատժանելի եղած է։ Սակայն հիմայ որոշապէս հաստատուած է որ թէպէտ թիւով տկար՝ կրօնական Միաբանութիւնները զօրաւոր աղղեցութիւն մը ի գործ կը դնեն եկեղեցւոյ կեանքին մէջ այսօր։

Միաբանութիւնները մանրամասնօրէն նկատողութեան առնելէ առաջ, քանի մը խօսք պէտք է բռնեք Անգլիական եկեղեցւոյ մէջ կրօնական կեանքի յատկանիշներուն միայն։ Արեւմուտքի մէջ կրօնքի ձեռն տեսակէտէն մեծ աշխատանքիւն մը գոյութիւն ունեցած է միշտ։ Ասիական արդիւնքն է սա՛ իրողութեան թէ կրօնական կեանքը աճեցուն ձգտում մ'ունի միշտ գործնական ըլլալու, հակառակ Արեւելեան եկեղեցիին աւելի հայեցողական (contemplative) կրօնքին։ Ուստի կրօնական կեանքի ստացած ձեւերը մեծապէս կը տարբերին աղբթքին կամ գործին տրուած շատ կամ քիչ կարեւորութեան համե-

(*) Ասիական Բրդ և վերջին մասն է այն նիւթին, որտեղ Ա. մտեր հրատարակուեցաւ Սթանի մէջ (1927, էջ 251-252)։

մասն Ս. Բենեդիկտոս, Արեմուտքի մէջ կրօնքի կողմակերպիչը, աղօթքի և զործի միացեալ շարացոյցն ունէր իր վանականներուն համար, աւելի շնչեղութիւն առաջինին կարեւորութիւնը։ Սակայն Արեմուտքում ամէն կրօնաւոր վանահան էլ՝ մի զարուս վերջերք երեցան եղբայրները (freres) որոնց նուիրման կեանքը հայեցողական նախնեմը շարտայայտուեցաւ այնչափ՝ որչափ Աստուծոյ որդիներուն անձնանուէր ծառայութեամբ։ Երկու զարեալ, զործնական ծառայութեան ուղղութեամբ աւելի բարգաւաճում յառաջ եկաւ, երբ իգնատիոս Լոյզա Նիմենց իր գերակերթ քահանաներուն, Յիսուսեաններու գինուորական կարգը։

Իր կրօնական կարգերուն վերակենդանացման առնել Անգլիոյ եկեղեցին կարելի է ըսել մէկ կրօնական կեանքը ձեռք առաւ այն կէտէն՝ ուր խոգած էին զայն Յիսուսեանները։ Անկէկա զործնական-կրօնական կենցաղ մը եղաւ արդի պէտքերուն պատշաճեցում։ Ջանք չթափուեցաւ ամենեւին սէկ մասնաւոր մէկ մը օրինակելու։ մեռած անցեալ մը չվերակուեցին։ Նինցած մեթոդներ չվերակենդանացուցին։ Այլ, կրօնական կեանքը արդի պայմաններով վերահաստատելու հարադատ ճիգեր թափեցին։

Կրօնաւոր տառական իմաստով Քրիստոսի հետեւող մ'ըլլալով, միշտ պէտք է ծառայ ըլլայ, պատրաստուած՝ զործածուելու ինչ կերպով որ ուզէ։ Աստուած։ Աւտի ան պատրաստուելու է ինքզինքն այնպէս մը շինելու, որ ըլլայ ամեն բան՝ ամեն մարդուն։ Տեսուեցաւ ինչ եկեղեցիներ արդի պէտքերը երբեքի են։ Նախ՝ քանի որ ծիսական զրութիւնը ամբողջովին թերի էր՝ պէտք էին նուիրում և հոգեւոր փորձառութիւն ունեցող մարդիկ, շատ զործերով ծանրաբեռնուած ծիսական քահանայութեան զործին մաս մը ստանձնելու համար՝ առաքելութիւններ վարելով, հայեցողութիւններու առաջնորդելով, և խօստովանանքներ լսելով։ Երկրորդ՝ քանի որ պետական դպրոցի դասարանը կարգաւորներ հասցնելու մէջ անպտուղ էր մնար (վասնզի այլ և այլ առտիճանի կրօնաւորներ գլխաւորաբար անկէ կ'ըլլէին մինչև այս առնել), մեծ պահանջ կար ընծայարաններու, ուր աղքատներու դասակները կարենային ձրիարար ամբողջական կրթութիւն մը ստանալ՝ քահանայ ըլլալու նպատակաւ։ Երրորդ՝ օտար առաքելութեանց դաշտին համար ամուրի քահանաներու պահանջ կար, այնպիսի քահանաներու՝ որոնք կարենային հասարակաց ծրագրով մը միատեղ աշխատիլ, և որոնք պատրաստուէին իրենց կեանքը նուիրել անընթաց եկեղեցւոյ դատին։ Եկեղեցւոյ կրօնական միարանութիւնները նկարագրելու առնել պիտի տեսնենք ինչ ինչպէս անոնցմէ խրաքանչիւրը այս երեք ուղիներէն մէկուն մէջ առիթը գտաւ Աստուծոյ և իր եկեղեցիին ծառայելու՝ ներկայ սերունդին մէջ։

Ներկայիս միայն չինգ իսկապէս կրօնական

Միարանութիւններ կան Անգլիոյ եկեղեցւոյն մէջ(*)։ Միարանութիւն մը չիմեւելու նախնական փորձը վեր. Յովսէփ Լէյքսթըր Լէյն (Հայր Իգնատիոս) (Rev. Joseph Leycester Lyae (Father Ignatius)) կատարեց, որ ինչև ծախողութեան մասնաւորապէս, սակայն ուղին հարկելու մեծապէս օտարեց, ծոցովուրդը կրօնական կեանքի ընտելացնելով։ Անգլիական Միարանութիւններէն ամենահինն ու մեծագոյնը, Ս. Յովհաննէս Աւետարանիչի Ընկերութիւնը, իր ծագումը կը պարտի վեր. Ռիչարտ Միքս Պէնսոնի (Richard Meax Benson) որ ծխատեղ քահանայ մը և գիտնական մըն էր միանգամայն։ Ընկերութիւն մըն է աւելիկա միախառն քահանաներու կամ վանական արեղաներու, որոնք կեանքի երեք ուխտերը կ'ընեն և խիստ կանանի մը ներքեւ կ'ապրին։ Այս ընկերութեան քահանաները քահանայութեան Անգլիոյ մէջ ամէն կողմ՝ իբր հայեցողութիւններ և առաքելութիւններ վարողներ։ Միախառնարական նշանակիչի զործունէութիւն մեռնին անոնք շնչեղատանի և Հարաւային Աֆրիկէի մէջ։ Օքսֆորդի մէջ ընկերութեան Մայր Տունը (կեդրոնավայրը) ամենէն աւելի կը զործածուի քահանաներու կողմէ իբր հայեցողութեան վայր մը։ Միացեալ Նահանգներու Ս. Յովհաննէսի Ընկերութիւնը Անգլիական կարգին մեռնել է։

Նուիրական Առաքելութեան Ընկերութիւնը (Society of the sacred Mission), որ 1891ին Rev. Herbert Hamilton Kelly ի կողմէն չիմեւեցաւ, կը բաղկանայ քահանաներէ և աշխարհական եղբայրներէ, որոնք իրենց ամբողջ կեանքը կը նուիրեն աստուածային պաշտամունքի։ Անոր զործը կրթական և միախառնարական է միանգամայն։ Այս ընկերութիւնը քահանայութեան ազատ կրթութեան նախադրապետը եղաւ, և զործին այդ կողմէն է որ հանրաժանութիւնը զարմուցած է զայն Անգլիոյ եկեղեցւոյն մէջ։ Մայր Տունը (կեդրոնավայրը) Նոթինհէմշըր, Քէլհամի մէջ, ո՛չ միայն ընկերութեան ընծայացուններուն տունն է, այլ նաեւ աստուածաբանական վարժարան մը՝ աշխարհիկ քահանաներու կրթութեան համար։ Այժմ գրեթէ հարիւր երեսուն այլ մարզիկ և պատանիներ կան հոն և զործը արագօրէն կը տարածուի։ Ընկերութիւնը միախառնարական զործունէութիւն ունի հարաւային Ամերիկայի մէջ, և այժմ ալ կը ձեռնառնէ որդեգրել ընդարձակ ծրագրի մը Գլուսֆոնթէնի (Bloemfontein) գաւառին ընդի մանչերուն և աղջիկներուն կրթութեան զործին համար։

Յարութեան Միարանութիւնը (Community of the Resurrection), Թորքըր, Միք Յիլլտի մէջ, որ չիմեւած է 1892ին վեր. Չարլս Կորի կողմէ (այսպէս եղիսկապոս Օքսֆորդի), կը բաղկանայ

(*) Ինչն.— Ամերիկայի Եպիսկոպոսական եկեղեցւոյն մէջ չորս այլ մարդոց կարգեր կան և տանն-եւեօթը՝ կանանց։

քահանաներէ, որոնք այլևայլ գործերով կը զբաղին-հովուական, աւետարանչական, գրական եւ կրթական: Երևական միութեամբութեան մէջ յատուկ փորձառութիւն ունին անոնք, եւ երկտասարդները քահանայութեան համար պատ-
րաստելու վարժարան մըն ալ ունին: Անոնց ա-
մենէն օգտակար գործերէն մէկը եղած է կրօ-
նական պարզիմաստ գրքոյկներու հրատարակու-
թիւնը՝ աշխարհականներու մէջ ցրուելու համար: Հարաւային Ամերիկայի մէջ անոնք միութեամբա-
կան ու կրթական արժէքաւոր գործունէութիւն
մ'ունին:

Աստուածային Դիմիական Ընկերութիւնը
(Society of the Divine Compassion) փոքր միաբա-
նութիւն մըն է քահանաներու եւ աշխարհական
եղբայրներու՝ որոնք Ֆրանկոփոնիայի յարա-
ցուցական կեանքը կ'ադրին: Անոնք ծանօթ են
իր քահանաներու կեանքի առաջնորդներ, (retreat
conductors) եւ Լոնտոնի Արևելեան մասին մէջ ալ
ծիսական գործեր կ'ընեն աղքատներու մէջ:

Անգլիոյ եկեղեցւոյ մէջ Բենեֆիկըան Միա-
բանութիւնը միւսներէն կը տարբերի անով որ՝
չանց մըն է այն աւանդական վանականութեան
հետեւելու: 1887-ի իր սկզբնաւորութենէն ի վեր
շտաւարին ժամանակներ անցուցած է ան. իր
անդամներուն մեծ մասին 1913-ին Հոսմի եկեղեց-
ւոյն յարկէն ետքը, մնացած հաւատարմնե-
րը Հարօշակեցին իրենց կեանքը Վորշօրի մէջ
(Pershore, Worcestershire): Պատերազմէն ի վեր
Միաբանութիւնը կենտրոնակութեան նոր շրջան
մը սկսած է եւ վերջերս հաստատուած է աւելի
մեծ Տան մը մէջ:

Անգլիոյ եկեղեցւոյ մէջ կրօնական կեանքը
իր նոր ձևովը 80 տարուան հետքիւն մը միայն
ունի: Թիւի տեսակէտէն յառաջդիմութիւնը
զանգաղ եղած է. բայց ասոր համար ալ շնոր-
հակալ ըլլալու պատճառներ կան: Բազմաթիւ
կրօնական կեանք որոնող մարդոց ներխուժու-
մը, երբ չկային կեանքի փորձառութեամբ զա-
նաւոր առաջնորդելու վարժուած կրօնաւորներ,
աղետաւոր պիտի ըլլար կրօնական կեանքի կա-
յունութեան համար: Ամբացման երկար եւ օգտա-
կար շրջան մը բոլորուած է հիմա: Առաջիկայ
տարիներուն համար՝ կրնանք փտահօրէն յայն
ունենալ անուրի, եթէ Տէրը կամենայ:

Յուլ. Ն. Ս.

Ծեր. — Այս յօդուածը ՍԻՈՆի համար գրեց
Rev. Father John Scutt, վերեւ յիշուած Դուի-
րական Առաքելութեան Քահանաներէն, որ
Քէմսփի Աստուածաբանական Դպրոցին վարիչներէն
է: Այս յօդուածին առաջին մասն ալ գրած էր
Հայր Զ. Պրերսթըն:

ԿՐԻՒԿԻՈՅ ԿԱՐՈՂԻԿՈՍՆԵՐԸ^(*)

Գ.

ՍՏԵՓԱՆՈՍ ՍԱՐԱՉՈՐԵՑԻ

1177/8 — 1183

Յաւալի է որ պատմական աղբիւրներ
չեն հասած մեզ Կիլիկիոյ կաթողիկոսնե-
րու մեծ մասին անձին եւ գործունէութեան
վերաբերութեամբ: Ինչ որ կայ առայժմ
կցկտուր տեղեկութիւններ կամ յիշատա-
կութիւններ են պարզապէս, որոնք շատ
քան չեն սորվեցներ մեզ: Հաւանական է
որ Զեռագիրներու Յիշատակարաններէն նոր
բայեր ցայտեն օր մը: Հետեւաբար պիտի
գտնանանք առայժմ մեզ հասած կցկտուր
տեղեկութիւններով եւ թուականներով, կա-
թողիկոսներու յաջորդութեան շղթան կազ-
մելու համար:

Սարաձորեցիին համար Զեռագիրներու
յիշատակարաններէն քաղուած պատմա-
կան առաջին նպաստն է իր կաթողիկոսու-
թեան թուականը:

Իր նախորդին, Եւդոկացի Կարապե-
տին, կաթողիկոսութեան տարիները նշա-
նակած էինք 1448-1477: Բայց Ս. Յակոբայ
Մատենադարանին թիւ 1943 Զեռագիր Աւե-
տարանին յիշատակարանին համեմատ Սա-
րաձորեցին արդէն կաթողիկոս է 1475/6ին
— «Արդ՝ գրեալ եղև սա ի Սուրբ փարսս
Երուսաղիմ... ի քվին Հայոց ՋԻԴ (=1475/6)
ի հայրապետքան Սոյ Հայոց Տեառն Սեկ-
փաննոսի, եւ յեպիսկոպոստքան Սուրբ Բա-
ղամիա Տէր Միքիլ Արհ-եպիսկոպոսի»:

Քանի որ Եւդոկացիի մահուան թուա-
կանը ստոյգ է ՋԻԶ=1477/8, այդ պարա-
գային կարելի է ենթադրել որ նա իր կեն-
դանութեան իսկ իրեն յաջորդը ընտրած
է օծած էր, հաւանաբար իր՝ ծերութեան
պատճառաւ եւ միանգամայն յաջորդու-
թիւնը չընդհատելու նախահոգութեամբ,
եւ այլևս քաշուած է գործօն դեր մը կա-
տարելէ, որով Սարաձորեցին կը ներկայա-
նայ իբրեւ կաթողիկոս, եւ այս պատճառով

(*) Առաջին մասերը տե՛ս ՍԻՈՆ 1927, էջ 121 —
26, 154—58, 240—41: